

Skibets vestforlængelses tagværk af egetræ har seks spærfag med to lag hanebånd og krydsbånd, samlet med hageblade med en nagle i hver. De tre vestligste fag er samlet fra vestsiden, mens de tre øvrige er samlet fra østsiden. Spærstiverne er bladet i spærfodderne. Skibets tagværk kunne ved de dendrokronologiske undersøgelser (jf. s. 6029) dateres til o. 1446.

Korets tagværk (fig. 45–46), fortrinsvis af egetræ, har 12 tætsiddende spærfag samt et nyere op ad triumfmuren. Der er to hanebånd og krydsbånd, alt bladet på vestsiden med hageblade. Der er lodrette spærstivere i spærfodder. Tagværket, der er nummereret fra vest, har stregnumre i såvel nord- som sydsiden (fig. 95). Flere spær er fornyet i fyr. Spærfag 5 synes dog helt intakt. Tagværket kunne ved de dendrokronologiske undersøgelser (jf. s. 6029) dateres til o. 1505 og antyder hermed dateringen af korets østforlængelse, hvorved hele korets tagværk er fornyet.

Skibets tagværk. Det oprindelige skib har 13 spærfag af egetræ (fig. 47) med to hanebånd, hvoraf det nedre er relativt højsiddende, krydsbånd og lodrette spærstivere, der er tappet i spærfodder. Det hele er samlet fra vestsiden med hageblade, hvor der er to nagler i hver; samlingerne i spærfodderne er dog tappet. Tagværket er nummereret med firkantstik i nord (fig. 94) og stregnumre i syd. Skibets tagværk kunne ved de dendrokronologiske undersøgelser (jf. s. 6029) dateres til o. 1515.

Kapellets tagværk af egetræ har seks spærfag med to hanebånd (fig. 93), hvoraf det øvre er bladet, og det nedre er tappet; der er krydsbånd, der er bladet på nordsiden, de fleste med hageblad. Der er lodrette spærstivere, tappet i spærfodder. Tagværket er nummereret med stregnumre i øst og trekantstik på linje i vest. Kapellets tagværk kunne ved de dendrokronologiske undersøgelser (jf. s. 6029) dateres til o. 1515.

Fig. 44. Skibets sydside med romansk, ombygget vindue (s. 6001–02) samt spor af gotisk vindue (s. 6027). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – South side of the nave with a rebuilt Romanesque window and traces of a Gothic window.

Fig. 45. Korets tagværk, oversigt, set mod øst (s. 6028). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Roofing of the chancel, general view, looking east.*

Tårnets tagværk, fortrinsvis af egetræ, har tre spærfag; i nordsiden er der tre gamle spær, mens det midterste i sydsiden er udskiftet. Det består desuden af to hanebånd og korte, skråstillede spærstivere. Spærstiverne mangler i det midterste fag i nord og i midterste og vestre fag i syd. Af nedre hanebånd er midterste og østre genanvendte spær. Øvre hanebånd er bladet på vestsiden med et hageblad, mens de nedre er tappet. De meget kraftige egebjælker må være udskiftet, da spærstiverne ikke er tappet ned i disse, men blot fæstnet med søm. Der er lodrette dokke, tappet i midtpunktet af nedre hanebånd, mens fastgørelsen til bjælkelaget er ukendt.

Våbenhusets tagværk er nyere, af fyr.

†*Tagværker.* Et gavlspær med spærfod og kort, lodret spærstiver har efterladt sig spor i østgavlens østside i nord (jf. fig. 48 og s. 6002).

Dendrokronologiske undersøgelser. Der er i 2020 udtaget i alt 18 boreprøver af egetømmer i tagværkerne over kor, skib, skibets vestforlængelse samt kapel.⁸⁶ Af de fem udtagne prøver fra tagværket i skibets vestforlængelse kunne to dateres til o. 1446. Af de fire udtagne prøver af korets tagværk (jf. s. 6028) kunne de tre dateres til o. 1505. Af de seks prøver af skibets tagværk (jf. s. 6028) kunne fem dateres til o. 1515, og alle tre udtagne prøver fra kapellets tagværk (jf. s. 6028) kunne dateres til o. 1515.

Klokkestolen består af to bjælker, der bæres af indmurede remme i klokkestokværkets nord- og sydmure. Remmene skærer midt hen over glamhullerne (jf. fig. 39) og er indlagt samtidig med stokværkets opførelse, mens bjælkerne kan være senere fornyet.⁸⁷ Hver bjælke støttes af to nyere, lave stolper med hver en skråstiver.

Den nuværende *tagbeklædning* på kor, skib, kapel og våbenhus er håndstrøgne vingetagsten. På korets og skibets sydside er de senest fornyet 2009–2011, på korets og skibets nordside 1994.⁴⁰ Tårnet er tækket med bly; senest repareret 2012.³¹

†*Tagbeklædning.* Ved biskop Jacob Madsens visitats i kirken 1590 var der tegltag på tårnet, mens der var blytag på resten af kirken.⁸⁸ Ved en synsforretning 1631 omtales blytaget over koret og på kapellets vestre side nærmest tårnet som værende forfaldent, mens der da omtales 'stentag' (tegltag), der var brøstfældigt over de vestligste seks fag på kirkens nordside.²² I en skrivelse 1665 nævnes, at 10 tavler bly er taget af kirken og lagt på tårnet, mens 200 tagsten er købt til at lægge på i stedet for dem, der forrige år blæste ned.⁸⁹ 1693 omtales blytækkerarbejde på kirkens tag, men det specificeres ikke hvor.²² Ved et kirkesyn i juni 1824 nævntes, at der da var huller i blytaget over tårnet, og at der over den øvrige kirke manglede tagsten.³⁴ I november samme år ansøgte kirkeejeren Constance Henriette Frederikke Knuth-Gyldensteen om tilladelse til at lade et stykke af blytaget på kirken nedtage og erstatte af et »Stentag«.³⁷ I januar året efter meddelte Danske Kancelli, at der forelå en godkendelse fra kongen til at udskifte blytaget på koret med et tegltag. 6.600 pund gammelt bly fra taget på Hårslev Kirke blev bortauktioneret 27. juni 1825, og ifølge provstiarkivets korrespondance skulle halvdelen af indtægterne herfra bruges til sognets skolekasse og den anden halvdel til amtshjælpekassen for skolelærere.⁹⁰ Ved indførslen i den første kirkeprotokol 1861 nævnes, at der er blytag på tårnet og lidt af skibet, mens der er tegltag på resten.³⁰ Biskop Engelstoft skrev 1863, at der da var teglstage på hele kirken, dog blytag over tårnet.⁸² 1911 var der dog blytag over den allervestligste del af skibet nærmest tårnet.⁹¹ I forbindelse med arbejder ved kirkens overgang til selveje 1916 omtales reparationer på tårnets blytag og tegltagene på de øvrige bygningsdele.⁹² Ved kirkesynet 1935 noteredes, at tårnets blytag skulle repareres 1935, og året efter, at det var udført.⁹³ Våbenhusets tagbeklædning skulle ifølge kirkens protokol omlægges 1940, men 1954 skulle der lægges nye tagsten.³¹ Tagbeklædningen på korets og skibets sydside blev udskiftet 1977.⁹⁴

Farveholdning. I synsprotokollen 1883 påpegedes, at den »smagløse blå dekoration« bag altertavlen skulle overkalkes, så den ikke længere var synlig.³⁸

Kirkens nuværende *opvarmning* er naturgas, installeret ved at oliefyringsanlægget fra 1988 (jf. ndf.) blev ombygget til et gasfyringsanlæg.⁴⁰ Ifølge synsprotokollen 2006 blev fyret udskiftet dette år.³¹

†*Opvarmning.* Ved kirkesynet 1877 noteredes, at der burde opsættes to kakkelovne, som skulle placeres i kirkens skib ved pillerne på hver side af kapellet i nord. Der suppleredes, at disse skulle fyres med kul.⁷⁸ Allerede året efter konstaterede synet, at de to ovne ikke kunne opvarme kirken tilstrækkeligt, hvorfor patronen ville sørge for, at røret fra kakkelovnene blev ført ind højere oppe i skorstenene, og tillige ville han forhøje skorstenene, som gik op igennem den nordlige tagflade.⁷⁴ Ifølge synsprotokollen 1903 var to varmeovne anskaffet.³⁸ I anledning af kirkens overgang til selveje 1916 (jf. s. 5998) planlagdes at ommure den ene skorsten.³⁹ 1927 skulle kakkelovnene istandsættes efter anvisning af en sagkyndig mand fra Allerups Fabrikker i Odense.⁹⁵ Atter i 1934 skulle de efterses af en sagkyndig fra Allerups fabrikker og repareres,⁶⁹ men der vedtoges i stedet at installere et nyt varmeanlæg i kirken, en kalorifer, efter tilbud fra C. M. Hess' Fabrikker, Vejle. Kaloriferen blev placeret i nordsiden af skibets midterste fag, skorstenen indhugget i nordmuren og piben ført op igennem tagryggen (jf. fig. 2). De tidligere skorstene skulle fjernes.⁹⁶ I forbindelse med en 1944 planlagt hovedstandsættelse (jf. s. 6025) overvejedes et nyt elektrisk varmeanlæg, men det blev året efter frarådet,⁷² og 1946 noteredes, at kirkens kaloriferanlæg trængte til en hovedstandsættelse.³⁹ Skorstenen skulle 1949 fornyes fra hvælvingen til tagrygningen.⁸¹ Et helt nyt varmluftsanlæg, et oliefyret centralvarmeanlæg fra Horwath & Skou i Århus, blev i 1968 anbefalet af arkitekt Ebbe Lehn Petersen og blev installeret i en tilbygning til ligkapellet (jf. s. 5999) med en varmeplade og ventilatorer i den gamle kalorifergrav. Rørene blev ført fra kapellet langs med skibets nordmur og igennem fundamentet ind til kaloriferen.⁴⁰ Skorstenen skulle herefter fjernes,

men det skete formentlig ikke, da der i protokollen 1980 som ny udsættelse nævntes en tagreparation, hvorunder man skulle fjerne den gamle skorsten.³¹ Dette gentoges såvel 1983 som 1984.³¹

Elektricitet. Efter en indsamling 1916, hvor man nævnte, at det ville være billigere end fortsat at bruge stearinlys, blev der installeret elektricitet i kirken.⁹⁷

Fig. 46. Korets tagværk, oversigt, set mod øst (s. 6028). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Roofing of the chancel, general view, looking east.*

Fig. 47. Skibets tagværk, oversigt, set mod øst (s. 6028). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Roofing of the nave, general view, looking east.*

En støttepille er opført ved tårnets sydvesthjørne (jf. fig. 1 og 37). Allerede ved Jacob Madsens besøg 1590 var der stabilitetsproblemer ved tårnet (jf. s. 6007), idet han skrev: »Tornet ont, en Hiørne Sten spruket; de vil sette en Pille til«. ²⁸ Ved kirkesynet 1815 påpegedes, at pillen ved sydvesthjørnet af tårnet burde have et tegltag. ³⁴ 1881 var pillen 'så brøstfældig', at den ikke kunne repareres, men skulle erstattes af en ny af røde mursten, udfugede i cement, ³⁸ og 1931 skulle dens tagsten fornyes. ⁹⁸ Den kraftigt fremspringende pille er diagonalt anbragt ved tårnets sydvesthjørne. Den lave forside afsluttes foroven af en dobbelt falsgesims, og pillen overdækkes af et tegltag med kraftigt fald.

Murbehandling. I indførslen i den første kirkeprotokol o. 1862 nævnes, at kirken indvendig er hvidtet og udvendig ligeledes fint hvidtet og bestænket med rødt. ³⁰ Korforlængelsen stod 1885

hvidtet og skulle affrenses, så 'de oprindelige røde sten står fugede'. ⁷⁴

Materialhus. Tårnrummet blev i al fald fra begyndelsen af 1800-årene anvendt som materialrum. Det nævnes 1817-18, hvor det fremgår, at adgangen var igennem skibet, hvilket forårsagede træk og kalkstøv. ³⁴ I en oversigt over materialhuse ved Gyldensteens kirker 1820 nævnes et rummeligt materialhus »under Taarnet«. ³⁴ Adgangen var 1857 gennem døren i tårnets vestside (jf. s. 6026), da døren til skibets vestforlængelse da var tilmuret (jf. s. 6020); denne blev genåbnet o. 1944 (jf. s. 6020). Da der 1974 var opført et nyt redskabsskur på kirkegården (jf. s. 6000), skulle tårnrummet ikke længere anvendes til dette formål. ⁹⁹ Rummet anvendes stadig til opbevaring.

Fortov. Ved kirkesynet 1842 noteredes, at der skulle anlægges et fortov omkring kirken. ³⁸ 1883 nævnes, at der omkring kirken skulle brolægges

med en passende skråning fra kirken i 1½ alens bredde.³⁸ I forbindelse med kirkens overgang til selveje 1916 (jf. s. 5998) skulle fortovet omkring kirken restaureres.⁹² 1928 skulle stenbroen ved

syd- og vestsiden omkring kirken repareres,⁶⁹ 1932 skulle den ved 'sideskibet' mod nord istandsættes, så vidt muligt med nye kantsten,³¹ og 1949 skulle hele stenbroen omkring kirken repareres.⁶

Fig. 48. Spor efter et gavlspær med spærfod og kort lodret spærstiver i skibets østgavls østside (s. 6029), set fra korets tagrum samt puds på korets overmur (s. 6002). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Traces of a gable rafter with rafter foot and short, vertical rafter strut in the east side of the chancel loft as well as plaster on the upper wall of the chancel.*